

Informatiebrochure

Jonge hoogbegaafde kinderen: een bijzondere groep

Kenmerken en problemen

**Nederlands
Centrum
Jeugdgezondheid**

Colofon

Jonge hoogbegaafde kinderen: een bijzondere groep. Kenmerken en problemen.

Auteurs

Frans Pijpers

Bettie Carmiggelt

Redactie

Pieter van Megchelen

Een uitgave van

© NCJ - Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, Utrecht, 2014

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	4
2. WAT BEDOELLEN WE MET DE TERM 'HOOGBEGAAFDHEID'?	6
3. HEBBEN HOOGBEGAAFDE KINDEREN PROBLEMEN?	9
4. IDENTIFICEREN VAN (POTENTIEEL) HOOGBEGAAFDE KINDEREN	14
4.1 Zuigeling	14
4.2 Peuter	15
4.3 Kleuter	16
5. DE BEGELEIDING VAN HOOGBEGAAFDE KINDEREN EN HUN OUDERS	17
5.1 "Afremsen werkt niet."	18
5.2 "Werken aan emotionele ontwikkeling is zelden nodig"	18
5.3 "Gedragsproblemen zijn vaak gemaskeerde emotionele problemen"	19
5.4 "Wees voorbereid op verschillende reacties van anderen."	19
5.5 "Benoem de lastige kanten eerlijk, maar probeer niet teveel te problematiseren"	20
5.6 "Verklaar niet alles vanuit de hoogbegaafdheid."	20
5.7 "Werk aan de eigenwaarde van het hoogbegaafde kind."	20
5.8 "Leer het hoogbegaafde kind op de balans te letten in relatie met anderen."	21
LITERATUUR	23

1. INLEIDING

“Een hoogbegaafde is een snelle en slimme denker, die complexe zaken aankan. Autonoom, nieuwsgierig en gedreven van aard. Een sensitief en emotioneel mens, intens levend. Hij of zij schept plezier in creëren.”

Definitie van hoogbegaafdheid die voortkomt uit een Nederlandse Delphi-consensus

Hoogbegaafdheid is een eigenschap van het brein. Deze komt meestal al op jonge leeftijd tot uiting, ruim voordat het kind voor het eerst naar school gaat. Sommigen spreken op jonge leeftijd liever van ‘vooruitlopend’ of ‘getalenteerd’. Als we uitgaan van het IQ om globaal te schatten hoeveel hoogbegaafde kinderen er zijn, dan blijkt uit de bekende klokvormige verdeling dat ongeveer 2,5% van de kinderen een IQ van 130 of hoger heeft. Dat lijkt zeldzaam, maar in de gemiddelde straat of flat en op de gemiddelde school zou je dus op zijn minst een handvol van deze bijzonder begaafde kinderen verwachten.

Hoogbegaafdheid is een gave, een geschenk voor het individu en diens omgeving. Of dat zou het kunnen zijn. In de praktijk ervaren hoogbegaafde kinderen en hun ouders behoorlijk wat problemen – en dat kan al vroeg beginnen. Veel hoogbegaafde kinderen voelen zich ook al op jonge leeftijd ongelukkig en geïsoleerd. Hoogbegaafdheid kan een risicofactor zijn voor psychosociale problemen, zoals gepest worden, eenzaamheid, overgevoeligheid en een zwakke sociaal-emotionele ontwikkeling. Op latere leeftijd kunnen deze factoren gemakkelijk leiden tot verveling, perfectionisme (inclusief faalangst), onzekerheid, hyperactiviteit en onderpresteren. Wat een geschenk lijkt, wordt dan een handicap.

Of een kind last krijgt van de problematische kanten van hoogbegaafdheid hangt af van de omgeving, zijn eigen karakter en de interactie daartussen.

Hoogbegaafdheid betekent een spanningsveld tussen unieke mogelijkheden en de eisen van het gemiddelde. Het denken kan voorop lopen op de emotionele, sociale of motorische ontwikkeling en de wisselwerking met de omgeving kan problemen geven. Voor kinderen die snel van begrip zijn, is het vaak moeilijk het noodzakelijke geduld op te brengen voor zichzelf en anderen.

Een hoogbegaafd kind is een uitdaging voor ouders en de omgeving. Hoogbegaafde kinderen kunnen behoorlijk veeleisend zijn in het contact. Zij stellen vragen die niet altijd gemakkelijk te beantwoorden zijn en nemen geen genoegen met uitvluchten. Hoogbegaafdheid kan leiden tot eenzaamheid en gebrek aan zelfvertrouwen. Motivatie en (zelf)waardering zijn waarschijnlijk de grootste uitdagingen voor elk hoogbegaafd kind. Veel hoogbegaafde kinderen en volwassenen ervaren eenzaamheid als de prijs die zij moeten betalen voor hun ‘geschenk’.

Hoogbegaafdheid is dus tegelijkertijd een geschenk, een uitdaging en een mogelijke bron van problemen. Zolang hoogbegaafdheid niet als een mogelijke factor

meegewogen wordt, bestaat het risico dat een probleem verkeerd gelabeld wordt. De meeste problemen ontstaan pas op school, maar kinderen worden niet pas hoogbegaafd als ze naar school gaan. Wanneer al op jonge leeftijd duidelijk is dat een kind hoogbegaafd is, kunnen veel problemen voorkomen worden, of al adequaat worden aangepakt.

Deze brochure is gericht op professionals in de JGZ en gaat vooral over de leeftijd van 0-4 jaar. Er is over het algemeen in de jeugdgezondheidszorg weinig aandacht voor deze groep kinderen. Dit komt mede doordat over de specifieke kenmerken en behoeften van hoogbegaafde kinderen op deze leeftijd nog niet zoveel bekend is. Professionals in de JGZ kunnen een gunstige ontwikkeling bevorderen door al op jonge leeftijd te signaleren, te benoemen en advies te geven aan ouders van hoogbegaafde kinderen.

2. WAT BEDOELEN WE MET DE TERM 'HOOGBEGAAFDHEID'?

Iedereen is het erover eens dat er mensen zijn met bijzondere talenten. We kunnen daarbij vooral denken aan de algemene intelligentie en het leervermogen zoals deze tot uiting komen in het IQ en de schoolprestaties. We kunnen ook een ruimere definitie kiezen en muzikaliteit, psychomotorische ontwikkeling, leiderschapstalenten, creativiteit en andere talenten in de beoordeling meenemen. We kunnen kijken naar aantoonbare prestaties of naar mogelijkheden die misschien nog niet tot uiting zijn gekomen, zoals het Amerikaanse Marland-rapport. Deze definitie omvat vaardigheden die buiten de gangbare 'schoolse' intelligentie vallen en geeft aan dat kinderen op meer dan één gebied buitengewoon begaafd kunnen zijn. In de praktijk ligt het accent vaak op de intellectuele capaciteiten.

Hoogbegaafde en getalenteerde kinderen zijn kinderen die door daartoe gekwalificeerde beroepsbeoefenaren als zodanig worden aangemerkt op grond van hun buitengewone vaardigheden en het vermogen om hoge prestaties te leveren.

Om hun mogelijkheden te kunnen ontwikkelen en hun bijdrage aan de samenleving te kunnen leveren hebben deze kinderen behoefte aan onderwijs dat aanzienlijk verder gedifferentieerd is dan het reguliere lesprogramma. De mogelijkheden en/of getoonde prestaties van deze kinderen kunnen onder meer liggen op het gebied van algemene intellectuele capaciteiten, specifieke academische vaardigheden, creatief en divergent denken, leiderschap, beeldende en uitvoerende kunsten en psychomotorische vaardigheden.

Marland Report (1972), in opdracht van het ministerie van Onderwijs in de VS

Het Delphi-model

Hoe we ook maar tegen hoogbegaafdheid aankijken, het blijft lastig om in het individuele geval te zeggen of iemand 'het' heeft of niet. We begonnen deze informatiebrochure met de Nederlandse definitie van hoogbegaafdheid om beter bij de Nederlandse situatie aan te sluiten: "Een hoogbegaafde is een snelle en slimme denker, die complexe zaken aankan. Autonom, nieuwsgierig en gedreven van aard. Een sensitief en emotioneel mens, intens levend. Hij of zij scheidt plezier in creëren." De definitie is ontwikkeld door een groep deskundigen op het gebied van hoogbegaafdheid in een zogeheten Delphiconsensus, een methodiek die gebruikt wordt om gezamenlijk een verkenning rond een thema uit te voeren. De invalshoek was daar vooral de nog vrijwel onbelichte groep hoogbegaafde volwassenen, maar veel van wat daar naar voren kwam is ook relevant voor de kindereleeftijd. Meer informatie over deze Delphi is te vinden in het boek 'Hoogbegaafd. Dat zie je zo!' onder redactie van Maud Kooijman-van Thiel.

Jonge kinderen

Hoogbegaafdheid is nog lastiger te definiëren als een kind nog op de leeftijd is dat zij of hij het consultatiebureau bezoekt. De term 'algemene academische vaardigheden' is niet van toepassing op een peuter of kleuter. Bij sommigen bestaat daardoor de opvatting dat hoogbegaafdheid bij zeer jonge kinderen nog niet is vast te stellen. Dat is een misverstand. In veel gevallen is de begaafdheid van zeer jonge kinderen al te zien aan hun leergierigheid, de snelheid waarmee ze dingen onder de knie krijgen, hun vermogen om zich te concentreren en de jonge leeftijd waarop ze de normale ontwikkelingsstadia bereiken (Vaivre-Douret 2011). Het is met hoogbegaafdheid bij zeer jonge kinderen als met veel andere verschijnselen: wanneer je accepteert dat het bestaat, ga je het ineens zien. Voor de JGZ professional op het consultatiebureau is het vooral van belang om alert te zijn op de mogelijkheid dat hoogbegaafdheid een rol speelt bij het succes en de problemen van een kind. Het gaat niet om een keiharde 'diagnose', maar om het hardop benoemen van een indruk. Hierbij kan het overzicht van vaak voorkomende kenmerken in het tekstkader behulpzaam zijn. Als het belangrijk is om die indruk systematisch te bevestigen, kunnen specifieke testen zoals in een volgend hoofdstuk beschreven al vanaf jonge leeftijd meer duidelijkheid bieden.

Vaak voorkomende kenmerken van hoogbegaafde kinderen

- Ongewone alertheid vanaf zeer jonge leeftijd
- Snel leren, het vermogen om snel verbanden te leggen
- Een zeer goed geheugen (veel informatie wordt onthouden)
- Ongebruikelijk grote woordenschat en complexe zinsbouw voor de leeftijd
- Vergevoerd begrip van taalnuances, metaforen en abstracte ideeën
- Plezier in het oplossen van rekenkundige problemen en puzzels
- Zelfstandig kunnen lezen en schrijven, vaak al voordat zij voor het eerst naar school gaan
- Ongebruikelijke emotionele diepgang, intense gevoelens en reacties, hoogsensitief
- Abstract denken: complex, logisch en vanuit inzicht
- Idealisme en rechtvaardigheidsgevoel vanaf jonge leeftijd
- Sterk gevoel van betrokkenheid bij maatschappelijke en politieke kwesties
- Langere aandachtsspanne, volharding en intense concentratie
- Vaak in gedachten verzonken, neiging tot dagdromen
- Ongeduld jegens eigen onvermogen en dat van anderen
- Het vermogen om basisvaardigheden sneller en met minder oefening te leren
- Het stellen van onderzoekende vragen, die verder gaan dan wat aangeleerd wordt
- Brede belangstelling en/of diepe belangstelling in een specifiek onderwerp
- Hoog ontwikkelde nieuwsgierigheid en een ongelimiteerde voorraad vragen
- Interesse in experimenteren en het dingen op andere manieren doen dan gebruikelijk
- De neiging om ideeën of dingen op een niet voor de hand liggende manier te combineren (divergent denken)
- Scherp en soms ongebruikelijk gevoel voor humor, houden van woordspelingen

- Houden ervan om zaken en mensen te organiseren door middel van complexe spelletjes of schema's
- Spelen (met name in de kleutertijd) met denkbeeldige vriendjes en hebben een levendige fantasie.

3. HEBBEN HOOGBEGAAFDE KINDEREN PROBLEMEN?

Veel mensen denken nog altijd dat hoogbegaafde kinderen het relatief makkelijk hebben. Voor velen is nieuw dat 'hoogbegaafde en getalenteerde kinderen in feite misdeeld zijn. Dat ze psychologische schade kunnen oplopen en permanent gehinderd kunnen worden in hun mogelijkheden om goed te functioneren...'

(Webb, 2001).

Weinig bekend...

Wanneer men in de vakliteratuur op zoek gaat naar de specifieke problemen van hoogbegaafde kinderen, vindt men nogal grote verschillen in uitkomsten van onderzoek. Dat hangt vooral af van de populatie waarbinnen de auteurs hun informatie verzameld hebben. Sommige onderzoekers baseren zich op de resultaten van kinderen en jongeren die een speciaal programma voor hoogbegaafde kinderen volgden. Anderen gingen uit van de hulpvragen van hoogbegaafde kinderen en hun ouders.

Er bestaan helaas weinig tot geen empirische studies naar problemen van hoogbegaafde kinderen in de open populatie. Methodologisch is zoiets ook niet eenvoudig. Men zou zeer grote groepen kinderen moeten screenen op hoogbegaafdheid en vervolgens de hoogbegaafde kinderen en een controlegroep jarenlang moeten volgen. Dat zou nog te realiseren zijn, maar de screening zelf is van invloed op de uitkomst. Een deel van de psychosociale problemen ontstaat immers doordat men te laat ontdekt dat het kind hoogbegaafd is. De 'diagnose' hoogbegaafdheid heeft dus gevolgen voor de uitkomst van het onderzoek en een gerichte interventie.

...maar vroege (h)erkenning helpt.

Jonge hoogbegaafde kinderen van wie de specifieke eigenschappen herkend en erkend worden en die speciale programma's aangeboden krijgen, zullen beter functioneren, in het gezin en daarbuiten. Het risico op sociale en emotionele problemen neemt daardoor vermoedelijk af, zeker als de aangeboden programma's niet alleen cognitief stimuleren, maar ook actief gericht zijn op de sociale en emotionele behoeften van het kind.

In Nederland zijn voor kinderen vanaf drie jaar speciale groepen van kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong, waarin ook gewerkt wordt met programma's zoals Rots en Water die het lichaamsbewustzijn en het emotionele bewustzijn oefenen.

Problemen op sociaal en emotioneel gebied ontstaan vaak als hoogbegaafdheid niet of te laat ontdekt wordt. Dat kan ook al in de eerste levensjaren gebeuren. Het kind vertoont gedragsstoornissen, maar krijgt geen hulp en er wordt niet uitgezocht wat de onderliggende oorzaak is (Ballering & Koch, 1984; Webb, 1993). Veel voorkomende gedragsproblemen van hoogbegaafde kinderen zijn stijfkoppigheid, overreageren, problemen met leeftijd-

genoten, hevige rivaliteit met broertjes en zusjes, slecht zelfbeeld, perfectionisme en depressie (Webb e.a., 1982). Ook als dan uiteindelijk wel wordt vastgesteld dat het kind hoogbegaafd is, wordt het kind niet toegelaten tot speciale programma's vanwege de stoornissen in het gedrag, het sociale en emotionele functioneren. Dit leidt dan tot een neerwaartse spiraal en problemen op latere leeftijd. Het komt helaas nog voor dat mensen pas op middelbare leeftijd, na jaren van problemen, mislukkingen en onafgemaakte opleidingen, ontdekken dat zij niet 'dom' maar juist hoogbegaafd zijn. Een vroegtijdige herkenning kan dus veel leed en problemen voorkomen. Als we het goed doen, ontstaat het beeld van hoogbegaafde kinderen, die goed functioneren en eigenlijk weinig problemen ondervinden.

Veelheid aan diagnoses

Hoogbegaafde kinderen gedragen zich anders dan andere kinderen. Wanneer dit tot problemen leidt, of door de omgeving wordt geproblematiseerd, ontstaan in de hulpverlening diagnostische problemen. De eerste categorie problemen ontstaat doordat de hoogbegaafdheid niet als zodanig herkend wordt en andere diagnostische labels krijgt. Gedrag dat past bij hoogbegaafdheid wordt dan geduid als een vorm van psychopathologie. Een tweede bron van problemen is het herkennen van stoornissen bij hoogbegaafde kinderen door hun bijzondere kenmerken en strategieën om problemen te verdoezelen.

Het eerste probleem, het ontbreken van voldoende kennis over de algemene kenmerken van het gedrag van hoogbegaafde kinderen is vermoedelijk een veel voorkomende oorzaak van verkeerde diagnoses (Hartnett, Nelson & Rinn, 2004; Silverman, 1998). Zowel in het wetenschappelijk onderzoek als in de opleiding van professionals ligt de nadruk tot dusver veel meer op kinderen en volwassenen met een achterstand in de ontwikkeling. Specifieke kenmerken van getalenteerde en hoogbegaafde kinderen zijn minder onderzocht en professionals worden nauwelijks getraind in het herkennen ervan (Hayden, 1984; Horowitz & O'Brien, 1985). Met voldoende kennis zouden professionals in de JGZ en daarbuiten in veel meer gevallen dan nu de ouders gerust kunnen stellen: "Uw kind mankeert niets, hij heeft geen gedragsstoornis, maar is wel hoogbegaafd en heeft speciale aandacht nodig".

Als de hoogbegaafdheid niet herkend wordt, laat het dossier soms een schrikbarende lijst uiteenlopende en zelfs tegenstrijdige diagnoses zien. Je kunt zo'n lijst vaak lezen als een psychiatrische karikatuur van losse aspecten van hoogbegaafd gedrag. Er zijn hoogbegaafde kinderen die zowel de diagnose ODD (oppositieele ongehoorzaamheidstoornis), als OCD (obsessief compulsieve stoornis), ADD/ADHD, bipolaire stoornis en het syndroom van Asperger krijgen. Met een meer onbevangen blik kan men van hetzelfde kind zeggen dat het soms moeilijk vindt om regels te volgen die niet goed worden uitgelegd, extreem perfectionistisch en netjes is, zijn gedachten er niet altijd bij kan houden en druk gedrag vertoont, het ene moment somber en het volgende moment vrolijk kan zijn en zich soms erg eenzaam kan voelen tussen andere mensen. Deze lijst

van kenmerken zal door veel (ouders van) hoogbegaafde kinderen herkend worden. De bijbehorende diagnostische categorieën werken alleen stigmatiserend en kunnen de problemen verergeren doordat het kind bevestigd wordt in zijn indruk dat er iets grondig mis met hem is.

Het tweede diagnostische probleem doet zich voor als een hoogbegaafd kind een stoornis blijkt te hebben op psychosociaal gebied. Vrijwel het gehele spectrum aan problemen en stoornissen kan zich ook voordoen bij hoogbegaafde kinderen. Diagnostiek bij een hoogbegaafd kind kan een hele uitdaging zijn voor de hulpverlener. Verbaal sterke kinderen bijvoorbeeld kunnen hun talent gebruiken om problemen te verdoezelen of te doen alsof ze alles onder controle hebben. In werkelijkheid, sociaal en emotioneel, is de lijdensdruk dan veel zwaarder dan het kind laat zien. Vaak kunnen hoogbegaafde kinderen hun eigen tekortkomingen niet goed beschrijven. Ze proberen ze te bagatelliseren of geven er een positieve draai aan waardoor de therapeut het werkelijke probleem niet kan achterhalen. Dat geldt zeker voor specifieke leerstoornissen zoals dyslexie. Hoogbegaafde kinderen kunnen, vaak onbewust, de ernst van zo'n leerstoornis maskeren door een ingewikkeld bouwwerk van andere strategieën. Alleen bij zeer gerichte tests wordt duidelijk waar de schoen wringt. Het helpt daarbij in ieder geval wanneer men allereerst constateert dat het kind hoogbegaafd is. In diagnostische gesprekken en bij het hanteren van diagnostisch instrumentarium (vragenlijsten en tests) kan men hier vervolgens rekening mee houden.

Er zijn specifieke stoornissen, met name depressies en eetstoornissen, die hoogstwaarschijnlijk vaker voorkomen bij bepaalde groepen hoogbegaafde kinderen en volwassenen. Vroegtijdige herkenning en behandeling kan bijdragen aan secundaire preventie en herstel (Neihart, 1999; Piirto, 2004; Webb, 1999, 2001). Het is zeer aannemelijk dat veel van deze ernstige problemen en stoornissen ontstaan in de interactie met de omgeving. Soms kan verandering van omgeving (een andere school, een andere sportclub) een zeer effectieve interventie zijn. Soms is het mogelijk om de omgeving zo aan te passen dat het kind zich er wel thuis voelt, waardoor de problemen verdwijnen.

Met hoogbegaafdheid samenhangende problemen

Hoogbegaafdheid kan op verschillende manieren tot problemen leiden.

Hoogbegaafdheid: een spanningsveld tussen unieke mogelijkheden en de eisen van het gemiddelde. Het is voor kinderen die snel van begrip zijn, het vaak moeilijk om te leren het noodzakelijke geduld op te brengen met anderen die minder snel zijn. Zij kunnen zich moeilijk voorstellen dat anderen meer tijd nodig hebben om te begrijpen wat voor henzelf zo vanzelfsprekend is. Hoogbegaafde kinderen hebben in eerste instantie vaak een intense concentratie en een hoog tempo, waar leeftijdgenoten niet altijd mee om kunnen gaan. Dat leidt over en weer tot communicatieproblemen. Het plezier in het sociale contact heeft daaronder te lijden.

Ontwikkeling uit evenwicht

Als verschillende aspecten van de ontwikkeling uit balans zijn, leidt dat tot spanningen in het kind zelf. Als in een kind bijvoorbeeld het denken voorop loopt op de emotionele, sociale of motorische ontwikkeling, kan dit tot frustraties leiden waardoor het kind problematisch gedrag gaat vertonen. Deze kinderen zijn bovendien vaak ongeduldig met zichzelf. Ze leggen de lat erg hoog en voelen zich boos, teleurgesteld of onzeker wanneer zij niet aan hun eigen verwachtingen kunnen voldoen. Dat kan zich uiten als gedragsproblemen, overgevoeligheid van kritiek of correcties van ouders of teruggetrokkenheid en apathie.

Een hoogbegaafd kind: uitdaging voor ouders en de omgeving.

Voor ouders en andere volwassenen in de omgeving is een hoogbegaafd kind een uitdaging. Ook dat begint al op zeer jonge leeftijd. Hoogbegaafde kinderen kunnen behoorlijk veeleisend zijn in het contact. Zij stellen vragen die niet altijd gemakkelijk te beantwoorden zijn en nemen geen genoegen met uitvluchten. Als het kind in contact komt met leeftijdgenoten, merkt hij of zij vaak al verschillen en stelt ook daar vragen over. Daarbij kan hoogbegaafdheid uiteraard ook een voordeel zijn; het kind is in elk geval intellectueel in staat om dingen te begrijpen die de gemiddelde leeftijdgenoot meestal nog niet bevat. Het is de kunst om het kind te leren begrijpen hoe het verschilt van anderen, op een manier die begrip en tolerantie voor zichzelf en anderen kweekt. Hoogbegaafd-zijn kan bijvoorbeeld worden uitgelegd als het verschijnsel dat iemand sneller kan leren of iets beter kan, vergelijkbaar met het vermogen om heel hard te rennen, heel mooi te dansen of liedjes te zingen. Dit beeld kan een kind helpen om zichzelf en anderen te accepteren en niet terecht te komen in schema's van 'meer' en 'minder', 'beter' en 'slechter'.

Hoogbegaafdheid kan leiden tot eenzaamheid en gebrek aan zelfvertrouwen.

Motivatie en (zelf)waardering zijn waarschijnlijk de grootste uitdagingen voor elk hoogbegaafd kind. De behoefte om bij een groep te horen en daar waardering aan te ontlenen zit immers diep in bijna ieder kind. Hoogbegaafdheid kan het kind buiten de groep plaatsen, waardoor het zich minder gewaardeerd voelt. Veel hoogbegaafde kinderen en volwassenen ervaren eenzaamheid als de prijs die zij moeten betalen voor hun 'geschenk'. Wie daar niet toe bereid is, kan er voor kiezen om zijn talenten te verbergen. Het komt voor dat zulke kinderen hun individualiteit opofferen om maar bij een groep te kunnen horen. Dat is niet alleen 'zonde', het werkt ook niet. Deze weg leidt bijna altijd tot psychische en sociale problemen.

Ouders van hoogbegaafde kinderen kunnen die eenzaamheid en die twijfels niet voorkomen. Ze kunnen wel, zo nodig met wat steun van professionals, werken aan het zelfvertrouwen van hun kind. Ook kunnen zij samen met leerkrachten en anderen op zoek gaan naar de optimale manier om de talenten van hun kind te stimuleren en in balans te brengen. Deze kinderen hebben andere aandacht nodig, andere opvoedingsmethoden, andere

omgangsnormen. Daarbij is aandacht voor het individuele kind altijd het belangrijkste. Wat voor het ene hoogbegaafde kind werkt, kan voor het ander juist verkeerd uitpakken. Dat hangt af van diens individuele mix van talenten, karakter en omgeving.

Problemen bij jonge hoogbegaafde kinderen

Veel van de hier genoemde voorbeelden hebben vooral betrekking op schoolgaande kinderen. Toch kan hoogbegaafdheid ook al bij peuters en kleuters tot problemen leiden. In ernstige gevallen kan dit zelfs ontwrichtende gevolgen hebben voor het gezin. Hoogbegaafde kinderen hebben bijvoorbeeld waarschijnlijk vaker slaapproblemen. Ze kunnen hyperactief gedrag vertonen, hebben vaak een sterke wil en vinden het moeilijk om zonder uitleg te gehoorzamen. Het zijn dus vaker kinderen met een 'gebruiksaanwijzing'. De omgang met leeftijdgenoten, broertjes en zusjes kan ook op jonge leeftijd al problematisch zijn. Hoogbegaafde kinderen kunnen ongeduldig en intolerant zijn, zowel voor zichzelf als voor anderen. Dit is een bron van frustraties en/of conflicten. Het laatste jaar voordat het kind naar school gaat, kan extra zwaar zijn, doordat het kind eigenlijk al toe is aan meer uitdagingen. Sommige ouders vragen zich af of het kind niet beter eerder naar school kan. De school zal echter maar zelden een duurzame oplossing in huis hebben, zeker zolang nog niet bekend is dat een kind hoogbegaafd is (Webb e.a., 1982).

4. IDENTIFICEREN VAN (POTENTIEEL) HOOGBEGAAFDE KINDEREN

Het herkennen van hoogbegaafde kinderen begint met het openstaan voor de mogelijkheid dat zij bestaan. Wanneer een hulpverlener het vermoeden heeft dat een kind hoogbegaafd is, kan dit vermoeden in eerste instantie worden bevestigd door specifieke gedragskenmerken zoals die zich spontaan voordoen in het contact. Een opsomming van typische gedragskenmerken is vermeld in het tekstkader op pagina 7.

Een volgende stap kan een meer gestructureerde observatie zijn van gedragskenmerken. Deze methode is makkelijker te hanteren voor ouders en bijvoorbeeld peuterspeelzaalleidsters dan een formele test, en kan bij zorgvuldig gebruik een goede eerste indicatie geven van de mogelijkheden van een kind. Ondanks hun grote onderlinge verschillen blijken hoogbegaafde kinderen veel gemeen te hebben, al zal een kind zelden aan al deze kenmerken tegelijk voldoen.

IQ Tests vanaf de kleuterleeftijd mogelijk

Hoewel eigentijdse definities van hoogbegaafdheid wat breder kijken en ook eigenschappen als autonomie, nieuwsgierigheid en creativiteit meenemen, blijft het IQ toch vaak een belangrijk criterium. Een intelligentietest is dus een goede start om te kijken of een kind hoogbegaafd is. Een veelgebruikte grenswaarde is een IQ van 130, maar men komt ook studies tegen waarin scores van 120 of boven de 140 als grenswaarde worden gehanteerd.

Voor kinderen op de basisschoolleeftijd bestaan uiteenlopende tests. Ook voor jongere kinderen zijn al tests beschikbaar. De bekendste zijn RAKIT, Gross Vormbord, Son-R en GOS. In zijn algemeenheid zijn deze testen geschikt om de ontwikkelingsvoorsprong van kleuters in kaart te brengen. Elke test heeft zijn eigen specifieke voor- en nadelen. De psycholoog die de test afneemt zal de ouders hierover tevoren informeren.

4.1. Zuigeling

Ook al op zeer jonge leeftijd kunnen aanwijzingen gezien worden dat een kind hoogbegaafd is. Uit een Franse longitudinale studie blijkt een specifiek patroon van ontwikkeling bij potentieel hoogbegaafde kinderen. Zij waren gemiddeld langer alert (meer dan 8 minuten) dan gebruikelijk bij andere zuigelingen (tot 5 minuten) (Monod and Curzi-Dascalova 1973). Ook blijken de motorische systemen sneller te rijpen (Vaivre-Douret 2004). Deze versnelde rijping van de actieve motoriek wordt bevestigd door andere neonatale indicatoren in de

loop van de eerste maanden van het leven , zoals de Moro reflex, de wandelreflex, de Babinskireflex die sneller uitdoven (Vaivre-Douret 2005; Vaivre-Douret 2010). Ook de lateralisatie vindt vroeger plaats.

Wat betreft de cognitieve ontwikkeling is volgens Vaivre - Douret (2002) de versnelde ontwikkeling van de spraak en de taal zeer opmerkelijk. Alle bekende mijlpalen vinden maanden tot jaren eerder plaats. Die ontwikkeling zet zich voort op de kleuterleeftijd en op de basisschool. Hoogbegaafde kinderen genieten dan duidelijk van het verduidelijken van woorden door een reeks synoniemen of tegenstellingen. Zij vormen ook graag nieuwe woorden naar analogie van bestaande woorden en spelen graag met taal.

Tests die andere cognitieve aspecten meten, zoals de sensomotorische intelligentie, laten eveneens een patroon zien van snellere rijping en ontwikkeling. Bij veel van deze kinderen is de sensorische waarneming op alle zintuigen bijzonder scherp. Ook de informatieverwerking verloopt sneller en effectiever dan bij andere kinderen. Vaivre-Douret spreekt dan ook van kinderen met het geheugen van een olifant en de blik van een adelaar.

Kenmerken als zuigeling van kinderen die later hoogbegaafd getest zijn

- Is direct na de geboorte al waakzaam en alert. Het kind lijkt alles in de gaten te hebben.
- Probeert al in de eerste week het hoofd op te tillen, maakt oogcontact of kijkt u door dringend aan
- Lacht al snel na de geboorte gericht, verveelt zich snel, en huilt daardoor of is druk als er niets nieuws te ontdekken valt
- Doet al vroeg geluiden of bewegingen na
- Reageert duidelijk op prikkels zoals aanraking, geluid, geuren, kleuren en smaken
- Laat duidelijk weten als iets niet of juist wel bevalt
- Legt duidelijk verbanden (bijvoorbeeld van tevoren de ogen sluiten als ze zelf iets laten vallen)
- Heeft al jong een eigen karakter of een sterke eigen wil
- Raakt duidelijk gefrustreerd van dingen die het wil maar nog niet kan (zitten, staan, lopen)
- Is heel nieuwsgierig en wil letterlijk alles meemaken
- Slaapt betrekkelijk weinig of houdt vast aan een eigen dag/nachtritme.

4.2 Peuter

De versnelde ontwikkeling op verschillende fronten zet zich voort op de peuterleeftijd. Deze kinderen lijken derhalve heel vroeg te zijn "in alles". Zo hebben zij vaak al jong een goede ruimtelijke oriëntatie en ontwikkelen ze snel het begrip voor bijvoorbeeld kleuren, cijfers en hoeveelheden. Zij zijn in het algemeen zeer ondernemend, enthousiast en nieuwsgierig, halen graag dingen uit elkaar en willen alles weten. Hoogbegaafde peuters zijn motorische vaardig en zelfstandig, maar hebben meestal een hekel aan routinematige activiteiten. Voor de ouders kan hun ontdekkingsdrang en behoefte aan nieuwe prikkels nogal vermoeiend zijn of zelfs als probleem worden ervaren. Sommigen vinden het prachtig

als hun driejarige kind al alles wil weten over vulkanen, astronomie of het leven na de dood, maar een dergelijke belangstelling kan men ook verontrustend vinden. In het contact met leeftijdgenoten en bij het bekijken van televisieprogramma's en boekjes voor hun leeftijd kan hun 'realisme' lastig zijn. Zij zien al dat dingen niet kunnen, waar leeftijdgenoten makkelijk meegaan in het verhaal.

4.3 Kleuter

Als kleuter zijn de meeste hoogbegaafde kinderen zeer leergierig, met een brede belangstelling en een goed geheugen. Helaas 'leren' zij in de jaren daarna op school vaak dat dit ongewenst is. Leeftijdgenoten, maar ook leerkrachten zitten niet altijd te wachten op hun creatieve en originele kijk en hun leergierigheid. Daarom wordt in het algemeen gezegd dat het herkennen van hoogbegaafdheid extra belangrijk wordt wanneer het kind naar school gaat.

Op de kleuterleeftijd, en vermoedelijk al eerder, zal bij de (snelle) ontwikkeling van een hoogbegaafd kind de omgeving een grote rol spelen. Een hoogbegaafd kind dat opgroeit in een gezin waar veel gepraat wordt en het taalniveau hoog is, zal op dat punt een voorsprong hebben. Een kind dat sterk gestimuleerd wordt bij sport en spel, bij knutselen of het verkennen van de natuur, zal op die terreinen misschien een snellere ontwikkeling doormaken. Daarnaast zijn natuurlijk de intrinsieke eigenschappen van een kind van groot belang. In het ideale geval zijn onze talenten en onze omgeving met elkaar in evenwicht, waardoor we gestimuleerd worden om die talenten te gebruiken en verder te ontwikkelen. Bij hoogbegaafde kinderen is het extra lastig om dat ideaal te realiseren. Tijdige herkenning van hoogbegaafdheid en de specifieke talenten van een kind kan wel helpen om te zien waar extra stimulansen gewenst zouden zijn.

5. DE BEGELEIDING VAN HOOGBEGAAFDE KINDEREN EN HUN OUDERS

Professionals in de JGZ kunnen een gunstige ontwikkeling bevorderen door al op jonge leeftijd te signaleren, te benoemen en advies te geven aan ouders van hoogbegaafde kinderen. Het allerbelangrijkste advies bij hoogbegaafdheid is dat de familie het kind zoveel mogelijk begrip en steun moet bieden. Dit kan volgens diverse studies enorm helpen om problemen op latere leeftijd te voorkomen of te verminderen (Hayden, 1985; Robinson & Olszewski-Kubilius, 1996; Whitmore, 1980). Bij kinderen die naar school gaan zal de school het primaire aanspreekpunt zijn. Toch worden hier ook al een paar voorbeelden van typische schoolproblemen besproken, zodat de ouders alvast enigszins voorbereid kunnen worden op de uitdagingen die hun te wachten staan.

Ouders van een kind dat op een of andere manier afwijkt van het gemiddelde, worden regelmatig geconfronteerd met dilemma's in de opvoeding. Niet alleen wordt er van hen zelf soms meer gevraagd, ze moeten ook telkens weer schipperen tussen de bijzondere, unieke eigenschappen van hun kind en de eisen die de omgeving stelt. Aanpassen kan ten koste gaan van het besef van eigenheid, maar onaangepast gedrag wordt door leeftijdgenoten en anderen vaak onevenredig hard bestraft. De kunst is natuurlijk om de eigenheid te behouden en tegelijkertijd de aansluiting met anderen in stand te houden. In zekere zin geldt dit probleem voor alle kinderen. Als je goed kijkt, is ieder kind uniek. En elk kind ervaart een spanningsveld tussen die uniciteit en de eisen van het gemiddelde. Hoogbegaafdheid betekent dat dit spanningsveld groter is, met het risico dat er ernstige problemen door ontstaan. In dat opzicht bestaande overeenkomsten met aangeboren beperkingen en aandoeningen zoals ADHD; ook bij deze kinderen is het al dan niet aanpassen aan de anderen een terugkerende kwestie. Kant-en-klare recepten bestaan daarbij niet. In de begeleiding van ouders en kinderen moet daarom de nadruk liggen op het gezamenlijk zoeken naar een balans. De bijzondere talenten van het kind verdienen het om gestimuleerd en gekoesterd te worden, tegelijkertijd is het nodig dat het kind leert om met anderen te leven en de aansluiting met de samenleving te vinden. Vertrouwen in de eigen kracht van ouder, kind en omgeving staat daarbij natuurlijk altijd voorop.

Ouders van jonge hoogbegaafde kinderen worden bijvoorbeeld geconfronteerd met situaties als deze:

- Volgens 'de boekjes' moet een baby het grootste deel van de dag in bed doorbrengen, maar dat wil je kind duidelijk helemaal niet. Het is nieuwsgierig en wil niks missen van wat er om hem heen gebeurt. Wat nu?
- Als 4 of 5 jarige wil je kind graag leren lezen, moet je hieraan toegeven of probeer je het te ontmoedigen omdat het anders op school niets meer te leren heeft?
- Je kind is 6 jaar en herkent in ronddraaiende snippers de 'middelpuntvliedende kracht'

waar hij zojuist over gelezen heeft. Het onbegrip op de gezichten om je heen..., wat moet je er mee?

In dit hoofdstuk staan enkele tips en adviezen die professionals aan ouders kunnen geven. De tips staan tussen aanhalingstekens, de uitleg staat erna.

5.1 “Afremmen werkt niet.”

Hoogbegaafde kinderen ontwikkelen zich sneller dan leeftijdgenoten. Ouders merken dan dat hun kind ‘uit de pas loopt’. Het formuleert vragen waardoor je van je stoel valt en wijst volwassenen soms genadeloos op hun taal- en denkfouten. Dit alles roept vaak een mengeling op van bewondering en schrik. Dat laatste kan er toe leiden dat men probeert om de ontwikkeling van het kind af te remmen. Dat is ongewenst. Kinderen die geremd worden in hun ontwikkeling, voelen zich ongelukkig en krijgen geestelijk en lichamelijk last van deze beperking. Wanneer kinderen niet gestimuleerd worden om zich op een bepaald terrein te ontwikkelen, kan dat zelfs tot stilstand op dat gebied leiden. Ook in een later stadium wordt het dan lastig om de achterstand nog in te halen.

Het omgekeerde is ook niet gewenst. Kinderen in een te vroeg stadium confronteren met uitdagingen waar ze nog niet aan toe zijn, kan ook frustratie in de hand werken. Opvoeden betekent dan ook dat men het kind dingen laat leren waar het aan toe is – of dat nu past bij het gemiddelde kind van die leeftijd of niet.

5.2 “Werken aan emotionele ontwikkeling is zelden nodig”

Elk kind maakt een eigen ontwikkeling door op verschillende gebieden: motorisch, cognitief, emotioneel, sociaal, etc. Slechts zelden zijn al die gebieden voortdurend in balans. Bij hoogbegaafde kinderen kan het evenwicht daartussen nog verder te zoeken zijn. De motorische of cognitieve ontwikkeling loopt al jaren vooruit, terwijl het kind emotioneel en sociaal op hetzelfde niveau zit als leeftijdgenoten. Het kan daardoor soms lijken alsof het kind emotioneel ‘achterloopt’. Het is, zeker bij jonge kinderen, vrijwel nooit nodig om actief te werken aan de emotionele ontwikkeling. Een dergelijke inspanning kan zelfs negatief uitpakken, als het kind de indruk krijgt dat er iets mis zou zijn. De toch al vaak sterk aanwezige neiging tot perfectionisme wordt dan versterkt, op een terrein (emoties) waar perfectie niet bestaat. Veel belangrijker is het, het kind te leren om gevoelens te accepteren en op een acceptabele manier te uiten. Bij dat laatste hebben ouders nog wel eens steun en tips nodig. Veel hoogbegaafde kinderen hebben een zeer heftig gevoelsleven, zeker als er in hun omgeving schokkende gebeurtenissen zijn (verhuizen van een vriendje, echtscheiding van de ouders, etc). Voor hun ouders en andere volwassenen in hun omgeving is het belangrijk dat ze leren om het kind te begrenzen in het uiten van gevoelens, zonder dat het kind zelf of zijn gevoelens afgewezen worden.

5.3 “Gedragsproblemen zijn vaak gemaskeerde emotionele problemen”

Hoogbegaafde kinderen zijn vaak sensitief. Een opmerking, een plagerijtje of een nare ervaring kunnen veel harder aankomen. Maar de omgeving zal dit niet altijd merken. Kinderen zijn niet altijd direct in het uiten van hun gevoel en hoogbegaafde kinderen zijn op jonge leeftijd al goed in het maskeren van emoties. Zij worden dan eerder ‘druk’, gaan ‘kinderachtig’ gedrag vertonen of trekken zich terug. Dat maskeren van gevoelens wordt nog sterker als kinderen bijvoorbeeld denken dat hun gevoelens van gekwetstheid toch niet gehoord worden, of hun eigen schuld zouden zijn. Een (hoogbegaafd) kind kan dan al snel besluiten dat hij of zij het maar alleen moet oplossen.

5.4 “Wees voorbereid op verschillende reacties van anderen.”

Ouders van hoogbegaafde kinderen doen er goed aan, voor zichzelf een strategie te ontwikkelen hoe zij willen omgaan met kritische opmerkingen over hun kind. Zij kunnen zich daarbij realiseren dat zij een voorsprong in kennis hebben, omdat zij zich al verdiept hebben in hoogbegaafdheid. Ze kunnen dus rustig, feitelijk en to the point reageren op opmerkingen en zo bijdragen aan meer begrip voor hun hoogbegaafde kind. Als het kind getuige is van deze gesprekken, leert het zelf ook een heel repertoire aan effectieve reacties op kritiek. Die kan het gebruiken in situaties dat de ouders er niet bij zijn. Dat is goed voor het zelfvertrouwen.

Er zijn ook mensen die reageren op een hoogbegaafd kind met overdreven ‘positieve’ aandacht. Het kind moet dan voortdurend laten zien hoe slim, vaardig en snel het is. Er zit een element bij van aapjes kijken (freak show) en het kan zelfs een geniepige manier zijn om het kind te krenken of de testen. Dat laatste kan ook spelen bij ouders van kinderen in de omgeving die niet hoogbegaafd zijn, die op deze manier omgaan met hun gemengde gevoelens.

Hoe het ook bedoeld is, dergelijke overdreven aandacht helpt evenmin om een hoogbegaafd kind een gezond gevoel van eigenwaarde te geven en een eigen plek te vinden tussen leeftijdgenoten. Ook hier geldt dat men ouders kan adviseren om tevoren een strategie te bedenken en die rustig en doelbewust uit te voeren.

➡ *Geweldloze communicatie (zie www.geweldlozecomunicatie.org, of de boeken van Marshal B. Rosenberg) kan ouders helpen om op een effectieve manier op te komen voor hun (hoogbegaafde) kind.*

5.5 “Benoem de lastige kanten eerlijk, maar probeer niet teveel te problematiseren”

Hoogbegaafdheid is een ‘gemengde zegening’. Het heeft onmiskenbare voordelen, maar ook lastige kanten. Sommige ouders hebben de neiging om de nadelen en problemen uit te vergroten. Het is hun aan te raden, dit zo min mogelijk te doen, in het belang van henzelf en hun kind. Een negatieve houding geeft het kind immers de boodschap dat er iets niet goed met hem of haar is. Bovendien leert het een tobberige, problematiserende houding ten opzichte van de hoogbegaafdheid. Hoogbegaafde kinderen zijn uit zichzelf al vaak goed in staat om nadelen, gevaren en rampscenario’s voor zich te zien. Bovendien kan het kind problemen gaan verzwijgen of maskeren, om te vermijden dat de ouders bezorgd worden of een nog negatiever beeld krijgen. Een positieve, oplossingsgerichte en open houding van de ouders is dus aan te raden.

Opkomen voor de rechten van hun kind en onbegrip wegnemen bij anderen (leerkrachten, sportcoaches, andere ouders, etc.) valt soms niet mee. Het is belangrijk dat ouders ook ergens terecht kunnen met hun klachten, zorgen en problemen. Een advies voor de ouders is om een goede vriend, familielid of professional te vragen of deze bereid is op gezette tijden als ‘klaagmuur’ te fungeren. Een dergelijke expliciete afspraak maakt het mogelijk om even stoom af te blazen en daarna weer vol goede moed door te gaan.

5.6 “Verklaar niet alles vanuit de hoogbegaafdheid.”

Als er iets bijzonders is, hebben we als mensen de neiging om alle gebeurtenissen daaraan toe te schrijven. Dat doen dus ook veel ouders bij de hoogbegaafdheid van hun kind. Elk probleem en elke prettige gebeurtenis wordt bekeken vanuit het perspectief van die bijzondere eigenschap. Maar een kind is méér dan de som van zijn (intellectuele) vaardigheden. Elk kind heeft een eigen karakter, wordt mede gevormd door (toevallige) gebeurtenissen in de omgeving, vertoont spontaan gedrag zonder duidelijke reden – kortom, niet alles heeft te maken met de begaafdheid van het kind. Als ouders of anderen voortdurend de hoogbegaafdheid als ‘oorzaak’ benoemen, beperken zij het kind. Het krijgt dan te weinig de gelegenheid om zich in de volle breedte te ontwikkelen. Ook voor het kind is het belangrijk om te weten dat hij of zij een hoge begaafdheid heeft, maar meer is dan dat. Vaak helpt het om ouders daar expliciet op te wijzen, bijvoorbeeld in vergelijking met andere kinderen in hun omgeving.

5.7 “Werk aan de eigenwaarde van het hoogbegaafde kind.”

Het gevoel voor eigenwaarde van veel hoogbegaafde kinderen en volwassenen is lager dan gemiddeld. Negatieve ervaringen, onvoldoende stimulansen en onbegrip uit de omgeving spelen hierbij een belangrijke rol. Ouders en anderen in de omgeving van het kind kunnen veel doen om het gevoel voor eigenwaarde te stimuleren. De volgende uitleg kan helpen om dit op een gebalanceerde manier te doen.

Net als andere kinderen halen ook hoogbegaafde kinderen hun eigenwaarde uit de volgende vier bronnen (emotioneel, sociaal, fysiek, cognitief):

Een kind ontwikkelt zich voortdurend op al deze terreinen en komt daarin uitdagingen tegen. Dat betekent dat het normaal is dat het gevoel van eigenwaarde op een of meer gebieden zo nu en dan een deukje krijgt. Bij hoogbegaafde kinderen is dat soms een wankele balanceeroefening. Het lukt niet altijd om hun cognitieve capaciteit om te zetten in prestaties, omdat op andere terreinen (emotioneel, sociaal, fysiek) de ontwikkeling minder snel verloopt of het zelfvertrouwen ontbreekt. Het kind kan bijvoorbeeld prima rekenen, maar mist nog de motorische vaardigheid om alle cijfers netjes onder elkaar te zetten. Of het is thuis heel goed in taal, maar in een groep te timide om zich te uiten. Het kan zelfs zijn dat het kind al op zeer jonge leeftijd geleerd heeft dat onderpresteren leidt tot meer sociale waardering.

Binnen deze vier domeinen van ontwikkeling hebben ouders van hoogbegaafde kinderen soms de neiging om zich blind te staren op het cognitieve aspect. Deze ouders moeten erop gewezen worden hoe belangrijk het is om het geheel van al deze bronnen van eigenwaarde te blijven zien en het kind op al deze aspecten te steunen en te stimuleren. Juist hoogbegaafde kinderen hebben veel emotionele steun en liefde nodig, moeten soms nog wat beter leren om zich thuis te voelen in hun eigen lichaam en zich te handhaven in een groep.

5.8 “Leer het hoogbegaafde kind op de balans te letten in relatie met anderen.”

Kinderen meten en vergelijken zich voortdurend met elkaar. Wie kan het hardste rennen, wie maakt de mooiste tekening, wie durft in het hoogste rek te klimmen? Als een kind op intellectueel gebied of op andere terreinen veel begaafder is dan anderen, is dat een extra uitdaging in het contact met die anderen. Aan de ene kant kan en mag het kind hier zeker het nodige zelfvertrouwen aan ontfangen, maar aan de andere kant is het ongewenst dat het kind arrogant wordt of misbruik maakt van zijn talenten. De opvoeding van hoogbegaafde kinderen is ook hier een kwestie van het bewaken van de balans en het leren accepteren van verschillen tussen mensen. Ouders en andere opvoeders kunnen het kind in gesprekken wijzen op het belang van verschillen tussen mensen. Ook kunnen ze duidelijk maken dat waardering en sympathie niet afhangen van vaardigheden of prestaties. Bij hoogbegaafde kinderen is uitgebreide uitleg en gelegenheid om door te vragen vaak een prima manier om hun gedrag in gunstige zin te beïnvloeden. Als het kind begrijpt waarom anderen een bepaalde opmerking arrogant vinden, kan het gemakkelijker een socialere manier van zich uitdrukken vinden, zonder daarbij zelfvertrouwen te verliezen. Misschien wel de grootste uitdaging bij de opvoeding van hoogbegaafde kinderen is hun te leren hoe zij hun talenten dienstbaar maken aan anderen. Veel hoogbegaafde

kinderen staan daar wel voor open. Hun rechtvaardigheidsgevoel, hun vermogen om zich in anderen te verplaatsen is in principe vaak sterk ontwikkeld. Negatieve ervaringen met anderen, angst en perfectionisme kunnen deze ontwikkeling in de weg staan. Vaak helpt het als iemand anders (een favoriete leraar, een huisvriend, een tante of oom) de rol van mentor op zich neemt, om hem of haar erop te blijven wijzen dat die bijzondere begaafdheid ook bijzondere mogelijkheden met zich meebrengt. Zoals men vroeger zei: Noblesse oblige

LITERATUUR

1. Ballering, L.D., & Koch, A. (1984). Family relations when a child is gifted. *Gifted Child Quarterly*, 28, 140-143.
2. Hartnett D.N., Nelson J.M. & Rinn A.N. (2004). Gifted or ADD/ADHD? The possibilities of misdiagnosis. *Roeper review*. 26(2). 73-76.
3. Hayden, T. (1985). Reaching out to the gifted child: Roles for the health care professionals. New York: American Association for Gifted children.
4. Hollingworth, L.S. (1942). Gifted children: their nature and nurture. New York: MacMillan.
5. Horowitz, F.D. & O'Brien, M. (1985). The gifted and talented: developmental perspectives. Washington DC: American Psychological Association.
6. Marland, S.P. (1972) Education of the gifted and talented. Report to the Congress of the United States. Washington: U.S. Government printing office.
7. Monod N, Curzi-Dascalova L. Les états transitionnels de sommeil chez le nouveau-né à terme. *Revue d'Electroencéphalogramme de Neurophysiologie*. 1973;3:87-96. [PubMed]
8. Neihart, M. (1999). The impact of giftedness on psychology well-being: What does the empirical literature say?. *Roeper Review*. 22(1), 10-17.
9. Piirto, J. (2004). Understanding creativity. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
10. Robinson, N.M. & Olszewski-Kubilius, P.A. (1996). Gifted and talented children: issues for paediatricians. *Pediatric in Review*. 17(12), 427-434.
11. Silverman, L.K. (1998). Through the lens of the gifted. *Roeper Review*, 20, 204-210.
12. Vaivre-Douret L (2011) Developmental and Cognitive Characteristics of "High-Level Potentialities" (Highly Gifted) Children. *Int J Pediatr*. Published online 2011 October 1.
13. Vaivre-Douret L. Developmental characteristics of "high-level potentialities children" (gifted) Actes du Congrès International de la Société Française de Psychologues et de Psychologie sur l'Intelligence de l'Enfant. 2005;(Paris, France):p. 14.
14. Vaivre-Douret L, Lalanne C, Charlemaïne C, et al. Relationship between growth status at birth and motor and cognitive development in a French sample of gifted children. *European Review of Applied Psychology*. 2010;60:1-9.
15. Webb, J.T., Meckstroth E.A. & Tolan S.S. (1982). Guiding the gifted children: A practical sources for parents and teachers. Scottsdale, AZ: Great Potential Press.
16. Webb, J.T. (1993). Nurturing social-emotional development of gifted children. In K.A. Heller, F.J. Monks & A.H. Passow (Eds.) *International Handbook for research on giftedness and talent*. (pp. 525-538). Oxford, England: Pergamon Press.
17. Webb, J.T. (1999). Existential depression in gifted individuals. *Our Gifted Children*, 7-9.
18. Webb, J.T. (2001). Misdiagnosis and dual diagnosis of gifted children. *Gifted and LD, ADD/ADHD, OCD, Oppositional Defiant Disorder*. *Gifted Education Press Quarterly*, 15(2), 9-13.
19. Webb J.T., Amend E.R., Webb N.E., Goerss J. (2013) Misdiagnose van hoogbegaafden. Handreikingen voor passende hulp. Van Gorcum
20. Webb J.T, Gore J.L., Amend E.R., DeVries A.R. (2013) De begeleiding van hoogbegaafde kinderen.. Van Gorcum: Assen
21. Whitmore, J.R. (1980). Giftedness, conflict and underachievement. Boston: Allyn and Bacon.

Informatiebronnen voor ouders en professionals

www.sengifted.org

www.ditd.org

www.hoagiesgifted.org

www.tagfam.org

www.roeperreview.org

www.NJI.nl

[www.gelukkighb.nl \(/ouders\)](http://www.gelukkighb.nl (/ouders))

www.choochem.nl

Voor ouders

“Is it a cheetah?” van Stephany Tolan

Nederlands Centrum Jeugdgezondheid

Churchillaan 11
3527 GV Utrecht

www.ncj.nl

